

לכבוד שבת קדש - פרשת פינחס תשפ"ב

וזהב הארץ ההיא טוב - זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות - נכתב ע"י חגי צמיר

הוראה נכבדת כי המנהיג הוא צריך שיהיה סבלן לדעות המונהגים במענה רך ולסבול כל אחד ואחד לפי דעתו. המנהיג האמיתי הוא לא זה המכה את העם כשהם לא הולכים בדרכו, אלא דווקא זה המצליח להחזיר אותו לדרך הנכונה לאחר שחטאו. פנחס ואליהו- עם כל ההרואיות של מעשיהם, לא החזירו את החוטאים לדרך הנכונה, הם הרגו אותם ובכך נמנעה יכולתם של החוטאים לשוב בתשובה. מענין לראות שבעל האמירה לגבי פנחס ואליהו הוא רבי שמעון בן לקיש. הגלדיאטור - הליסטים, שנמשך לבית המדרש על ידי רבי יוחנן, הוא האישי שיחבר בין הקנאות (ליסטות מדינית) לשלום שיגיע בעקבותיו. החיבור בין פנחס לאליהו, מחבר בין מה שמתחיל בקנאות ומסתיים בשלום. מעבר לענין של קנאות ננסה לעמוד על קשר נוסף ביניהם. על הפסוק בספר שופטים "ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם" (ב' א), מביא רש"י "שינינו בסדר עולם זה היה פנחס". אמירה מאד יוצאת דופן, שקושרת בין המלאך לבין פינחס. נשאלת השאלה האם הייתה לתנא מסורת בעניין או שיש לזה עוגן בפסוקים? בפסוק בשופטים נזכר הביטוי "בוכים". נשאלת השאלה האם זהו תיאור מצב נפשי או שם מקום או אולי שניהם גם יחד. אם זה שם של מקום, אז היכן נמצא מקום זה? הפרשיה של התגלות מלאך ד' בבוכים מסתיימת בציון העובדה הבאה: "ויזבחו שם לה'" (שם, שם ה). נשאלת השאלה כיצד הקריבו שם, והלא זמן איסור הבמות היה. בעל "משך חכמה" מתרגם זאת על ידי הפניה לפסוק דומה בפרק הקודם "ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וה' עמם" (שם, א' כב). לטענתו העליה לבית אל היא העליה אל הבוכים, עליה שלוותה על ידי ארון ברית ד'. נוכחות הארון היא זו שהתירה את ההקרבה גם בזמן איסור הבמות. לפי זה עולה כי פנחס עלה מן הגלגל לבית אל המכונה 'בוכים' ושם הוכיח את העם, תוכחה שהתקבלה. אם כן, בית אל = בוכים. עיון בפסוקים בפרשיה המתארת את הסתלקותו של אליהו, מגלה שגם שם מצינו כתוב דומה "ויהי בהעלות ה' את אליהו בסערה השמים וילך אליהו ואלישע מן הגלגל" (מלכים ב' ב' א). "ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה כי ה' שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי ה' וחי נפשך אם אעזבך וירדו בית אל" (מלכים ב' ב' ב). אם אליהו ואלישע מתחילים את מסעם

במסורת ובשירים המיוחדים למוצאי שבת ושבמרכזם אליהו הנביא, חוזרת הקבלה בין פנחס הכהן ואליהו הנביא, וכותב המשורר: **כהן לאל עליון הוא, פינחס הוא אליהו הנביא יקראוהו, הגילעדי התישבי** קישור זה שבין פנחס ואליהו מופיע כבר בעלי המדרש: **אמר רבי שמעון בן לקיש: פינחס הוא אליהו! אמר לו הקב"ה: אתה נתת שלום בין בני ישראל ובני בעולם הזה, אף לעתיד לבוא אתה הוא שעתידי לתן שלום ביני ובין בני, שנאמר: 'הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה'.. והשיב לב אבות על בני' (מדרש ילמדנו).** מבחינה רעיונית החוט המקשר בין שתי דמויות אלו היא הקנאה: פנחס קינא לה' במעשה זמרי, "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: ... והייתה לו ולירעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלוקיו ויכפר על בני ישראל" (במדבר כ"ה יא-ג). ועל אליהו הנביא מסופר שקינא לה', הרג 400 נביאי שקר ובסוף ברח למדבר. אליהו מכריז על עצמו - "ויאמר קנא קנאתי לה' אלוקי עבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואוותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה" (מלכים א' י"ט ו יד). פנחס כהן ואליהו (כנראה) כהן. פנחס נתברך ב"ברית כהנת עולם" (במדבר שם, יג), משמע ללא הפסקה ואליהו עלה בסערה השמימה ולא נתפרשה מיתתו ואם כך זכה גם הוא לכהונת עולם. האם קנאות היא חיובית או שלילית? האם במקרים בהם נראה שהכל מתמוטט וקורס וצריך להציל מותר לפעול בקנאות? אין לנו תשובה בענין. נביא כאן את דברי הרב שלום משאש שמביא כיוון אחד של התייחסות לשאלת הקנאות: **ובשביל זה תמצא באליהו הנביא, שהלך בדרך פינחס זקנו, ורצה לעשות מדת קנאות, לא הסכים ה' עימו. כשברח אליהו לפני אחאב למדבר ושמע את קול ה' שואל: מה לך פה אליהו? ענה אליהו: קנא קנאתי לה' אלוהי צבאות. מה נאמר לו? צא ועמדת בהר לפני ה', והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', לא ברוח ה'! ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה'! ואחר הרעש אש, לא באש ה'! ואחר האש קול דממה דקה.. ויאמר ה' לך שוב המדברה דמשק.. ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתך. הנה את כל זה משל נכבד להוכיח ולברר לפניו, כי לא זהו הדרך הנכונה אשר חפץ ה', כי אליהו זכור לטוב רק בסופה ובסערה דרכו. וה' הראה לפניו רק בקול דממה דקה, וזה**

מן הגלגל (כפי שמופיע בתחילת הפרק) כיצד הם יורדים ליריחו? והרי הגלגל נמצא לא רחוק מיריחו ובית אל שוכנת במרומי ההר? אחת התשובות לכך היא שאכן פסוק א' הנו כותרת לפרק ומסעם המשותף של הרב והתלמיד לא החל בגלגל אלא הסתיים לא רחוק משם. אם כך למה צויינה עובדה זו בכותרת? אולי כדי להשוות בין שני המאורעות ולרמוז לנו כי "פנחס זה אליהו". אם אכן ישנה זהות בין "בוכים" ובין "בית אל", כדעת בעל "משך חכמה". ראה לשיטתו נוכל להביא מדברי הנביא הושע, הקושר את שני הביטויים זה לזה ואומר "וַיִּשְׂרֹא אֶל מְלֶאכֶּי וַיִּכְּל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ בֵּית אֵל יִמְצְאוּנוּ וְשָׁם יִדְבַר עִמָּנוּ" (הושע י"ב ה). גם הביטוי מלאך לפי זה קושר את שני האישים, שהרי פנחס מכונה כך בספר שופטים "וַיַּעַל מְלֶאכֶּי ה' מִן הַגִּלְגָל אֶל הַבְּכִים" ואליהו מכונה כך בדברי אחרון הנביאים "וּמְלֶאכֶּי הַבְּרִית אֲשֶׁר אִתְּם הַפְּעִים הֵנָּה בָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת: ... הֵנָּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנָי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא" (מלאכי).

הבה נתפלל כי בזכות דבקונו של עם ישראל בקיום מצוות הברית, קנאות דתית לכאורה, של דביקות והידבקות במצוה עד כדי מסירת הנפש עליה, תתקיים בנו שליחותו של אליהו "וְהָשִׁיב לִב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלִב בָּנִים עַל אָבוֹתם". מי ייתן ונזכה להשראת שכינה והסרת מחיצה של ברזל בינינו לבין הקב"ה, כמו שנאמר **אתה הוא שעמיד לתן שלום ביני ובין בני**

=====

דמותו של אליהו נקשרת למקומות שונים בארץ, אך הידוע והמפורסם הוא אתר קרן הכרמל הנקרא בשם מוחרקה. על פי המסורת, במקום זה, התחולל העימות בין אליהו לבין נביאי הבעל, כשאש ירדה מן השמים ורק קורבנו של אליהו נענה. במעמד זה ירדה אש מהשמים מה שנשתמר בשם המקום 'מקום החריכה' – מוחרקה. האתר משך אליו במהלך ההיסטוריה עולי רגל יהודים, מוסלמים ונוצרים. לפי עדויות שונות, שהמוקדמת שבהן היא של רבי בנימין מטודלה (אמצע המאה ה-12), עמד במקום מבנה שהנציח את המזבח שהקים אליהו. אנשי המסדר הכרמליתי רכשו את האדמה בקרן כרמל באמצע המאה ה-19, ולאחר עיכובים רבים הוקם במקום בשנת 1867 מנזר לכבודו של אליהו הנביא אותו ראו הכרמליתים מודל לנזירות, לקנאות דתית ולמסירות טוטלית לאל, תכונות שבאו לידי ביטוי בין היתר במלחמתו בנביאי הבעל. המנזר הוגדר ב-1911 כקהילה במסגרת המסדר הקתולי הכרמליטי, אך הוא נסגר עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, והנזירים נאלצו לעזוב את המקום. הכנסייה הקטנה שופצה בשנות ה-60 של המאה ה-20. בחצר המנזר המטופח נמצא גן קטן. בגן פינות התכנסות ושולחן דרשה, ומספר פסלים עשויים מאבן. הפריט

הבולט ביותר הוא פסל אליהו, שהיה לסמלו של המקום. הפסל הנוכחי עוצב בשנת 1958 על ידי אמן נצרותי, שבחר להציג את אליהו לפי התפיסה הרווחת בנצרות, כנביא זעם. הוא מתואר כנביא לוחם מלא חרון הכופה את האמונה הדתית באמצעות חרב שלופה נוטפת דם שהוא נושא בידו המונפת, ורגלו דורכת על ראשו הכרות של אחד מנביאי הבעל. על בסיס הפסל מופיעים פסוקים בלטינית, ערבית ובעברית המתארים את מעשה הקנאה של אליהו.

אך מי שטייל והגיע לכאן, לפני שנת 1958 כמו טיולי תנועות הנוער שהגיעו למקום וביקרו כאן, ראה כאן פסל שונה. הפסל שניצב כאן באותם הימים, היה מעשה ידיו של נזיר כרמליתי מבוואריה והוא הובא לארץ בשנת 1914. הפסל השוכן כיום בנצרת, נעשה מאבן חול צהבהבה וגסה, מהסוג ממנו בנויים בתי העיר מינכן בבוואריה. אליהו פוסל כשראשו שמוט בעצב על חזהו, כאילו הוא בוש במעשהו. ידו הימנית אוחזת בחרב שמוטה. יהודה זיו סבור כי התנוחה ביטאה חרטה וצער על תוכחת ה'. היחס לאליהו שבא לידי ביטוי בפסל המקורי היה של נביא, איש אלוקים, לא של אביר נזיר לוחם כפי המודל שאימצה הנצרות מאז מסעי הצלב. הפסל המקורי נעשה על פי תפיסת העולם היהודית, נביא ה' שתפקידו בנועם ובשפלות דעת להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, ולהשאיר את החרב שמוטה.

לאחר שהובא מגרמניה, בעודו מונח באריזתו, פרצה מלחמת העולם הראשונה וחיילים טורקים שפשטו על המנזר, פרצו את הארגז בתקווה למצוא בו מטמון. משנתאכזבו, כרתו את ראש הפסל ואת ידו הימנית ובה החרב. הראש הוטל לבור מים סמוך. לאחר המלחמה הועלה הראש מהבור והושב על כנו, היד הקטועה לא נמצאה.

האגדה המקומית ייחסה את קטיעת היד לנפוליאון בונפרטה בעת המצור על עכו ב-1799, ובגירסה מודרנית יותר לקאוקג'י בעת קרב משמר העמק. לפי האגדה האמינו השניים כי כל עוד יניף אליהו את החרב הם לא יצליחו במלחמתם, ולפיכך שלחו חיילים לקטוע את היד. עד כמה שונה גירסת אליהו היהודי המגיע לכל ברית כדי לראות שעם ישראל מקיים מצוות, מגירסת העולם הנוצרי שרק בכח ומלחמה ניתן להפיץ את דבר האל. ועד כמה שונה גירסת הנזירים של המאה ה-19 הרואים באליהו איש דת, צנוע בלבושו ומושפל מבט, מהפסל החדש של אליהו היהיר, היוצא בשצף קצף להניף את החרב. מי ייתן ונזכה לבואו של אליהו ששייב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ובעקבות זאת לא ניזקק עוד לחרב, אלא "וכיתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה".

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור ²

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>